

Ukyszlyk

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 24 января, 2025

Ukyszlyk UKYPSYZLYK

Ýakyn taryhmyzyň bellı-başly jedelli temalarynyň birem halyflykdyr.

Halyflygyň nämükçin ýatyrylandygy barada müň bir dürli çaklama, gipoteza öñe sürüldi we häzirem sürlüp gelinýär!

Elbetde, onuň ýatyrylmagynyň dürli-dürli sebäpleri bar. Megerem bularyň biriniň üstünde onçakly duran bolmady. Özem bu sebäp-netije baglaşygy diňe bizde däl, Günbatarda-da bolup geçdi. Şular ýaly:

Elli million adamyň ýok edilen XX asyryň başyna čenli adamzat taryhynyň iň uly uruşlarynyň biri bolan Birinji jahan urşunhň döreden trawmasy ynançlara (we demokratiá, kapitalizme) esli möçberde ýiti täsirini ýetirdi. Käbir gatlaklarda Hudaýyň bardygyna şübhelenilip başlandy. «Hudaý muňa nädip ýol berdikä?» diýildi.

Uruşdan soñ edil Türkiýede bolup geçmese-de; Günbatarda dini mekanlara zeper ýetirme ýaly urdumşalyklar – antiklerikalizm döredi, giňden ýaýrady.

Özümize dolanar bolsak:

Soltanlygyň we halyflygyň ýatyrylmagynra 1912-nji ýylyň Balkan urşundan başlap, 1922-nji ýylda Azat-edijilik urşy bilen gutaran müddetde alynan agyr fiziki we ruhy ýaralaryň nädereje täsiri boldy?

Gan bilen däرä eýlenen uruşlar musulman geografiýasynfa halyf hökümdarlygynyň mundan beýläk derege ýaramaýandygyny, pitiwa edilmeýändigini ýüze çykardy.

Albanlaryň, araplaryň we beýlekileriň osmanlynyň arkasyndan

sünjen ganly «yslam» hanjarynyň milli göreş kadrlarymyzyň dine bolan garaýsyna täsirini ýetirmezligi mümkün däldi! Türkýede Renessans – Täzeden döreýiș prosesi bolup geçdi. Şahsy taýdan alanda, halyf hernäçe şekillendirilis sungatynyň nýu žanrynda ýalaňaç suratlary çekerlik derejede zamanabaplaşmaga ýakynam bolsa, halyflyk düzgüniniň bu täzelenişde ýeri ýokdy. Halkyň we diniň bitewiligine tapawutly garaýış girizildi – dünýewilik...

• **DÜŞÜNJEWI ÖWRÜLİŞIK**

Respublika maksatnamasynyň düşünjewi çeşmeleri nämelerdi? Başta Emil Dýurkgeým, Leon Dýugi, Sarl Senýobos ýaly awtorlaryň sosiologiá, hukuk, taryh kitaplary respublikanyň taganaýaklaryny düzdi (özem bu kitaplary «Meclis» neşirýaty türk diline geçirip, neşir etdi).

Osmanly döwründe agyz dolduryp aýdar ýaly türk ylmy jemgyýetçiliği ýokdy, onuň barlygy agzanyňa-da derejede nebisagyryjylykly ýagdaýdady...

Respublika gelensiň akyl-paýhas agalyk etdi. (Abdylhamyt II döwründe konferensiýalary geçirmek mümkün däldi. Ylmy konferensiýalary geçirmek respublikanyň getiren miwesi boldy we ş.m.)

Atatürkün ylma bolan höwesi uçursyzdy. Şu ýerde bir paragraf açaýyn:

Atatürk keseliniň iň ötüsen halynda dünýäniň aňry ujundaky maýa ýazgylary bilen gyzyklandy. Werner Wolffyň ýazan “Dechiffrement de L’ecriture Maya” atly kitabıň Parižden getirilmegini haýış etdi. Emma kitap şol wagt ýaňy çap edilip ýördi. Gynansk-da, kitap zordan 1938-nji ýylyň dekabr aýynda doly çap etmäge ýetişildi.

Respublikanyň düşünjewi çeşmeleri diňe pikir derejesi bilen çäklenmedi, elipbiý çalşygy bolup geçdi. Şeýlelikde, gul şahsyýet statusyna beýgelip, konstitusion raýatlyk hukugyny gazandy.

Şahsyň terbiýesi, bilim almagy üçjn 1924-nji ýylda «Tewhid-Tedrisat» kanuny arkaly medrese-mekdep aradan aýryldy. Çünkü Türkiye ukyply-işbaşarjaň kadrlara zerurlyk duýýardы...

Atatürkden soň 60-njy ýyllara çenli menzeş çeşmelere Maks

Weber ýalylaram goşuldy.

80-nji ýyllardan bäri neoliberal-postmodernizm akymy başlady.
«Yslamçylygam» muňa goşuldy.

Yslamçy taglymlaryň çeşmeleri ilki-ilkiler nurjylyk, süleýmançylyk, yşykçylyk ýaly jemagatçylardy, soñ-soñlar bularyň ümzügi Seýit Kutuplara, Mewdudilere – syýasy yslamçylyga tarap gönükdí!

Bu düşünjäniň häkimiýete gelmegi bilen okuw-bilim sekulýarlykdan uzaklaşdym

Ýeri, bulardan ukyplı kadrlar çykdymy?

• DÖWLERİ PES GELDI

Mynasyplyk ýa-da laýyklyk (liyakat) diýip, belli bir işi aňryýany bilen göwnejaý ýerine ýetirjek, oňarjak kişä ynanylmaǵyna aýdylýar.

Alymlaryň, ýolbaşçylaryň öñe saýlanmagynyň ýeke-täk şerti mynasyplykdyr.

Soňky günlerde üns merkezi jemgyýetçilik işgärlerini saýlap-seçip alma (Kamu Personeli Seçme Sınavı) synagynda ýa-da gysgaça aýdanda KPSS masgaraçylygynda!

Jemgyýetçilik işlerine işe girmek hökman bir partiýa ýa-da dini jemagatlara nähili ýeňillikleri döretdi? Özem synaglarda işe dahylly bolmadyk şunça dini soraglaryň berilýändigine garamazdan!

Aýlanyp-dolanyp geldik adamdan öndürijilik gazanyp bilmedik osmanlynyň batan döwrüne!

Diňe şu ýyl däl, FETÖ bilen başlanan ençeme ýyl bäri her dürli merkezi synagda galplyk edilýändigi gizlin syr däl.

Ne hajat bar muňa? Çünkü «ýetişdirilen» täze nesilleriň döwi pes gelýär. Olaryň düşünje çeşmeleri dünýä akyl ýetirip bilenok. Sonuň üçinem:

Anadolyny bütinley täze döwlet bilen täclendiren nesilden kopiýalanan ukypsyz kadrlara giň mümkünçilikleri açan ýurda öwrüldik! Bu göydükligiň iň uly zyýanyny ýurdumyz çekdi, gymmatlyklar sistemasyny çökerdi. Bolman näme, işe ukypsyz kimseleriň höküm edýän ýerinde hemmeler lepbeý diýmeli bolýar.

KPSS masgaraçylygy diňe derňew edaralarynyň meselesi däl. Ukypsyzlygyň öňe saýlanmagynyň özeninde respublikany aradan aýyrmak operasiýasy ýatyr. Çünkü Atatürkün guran respublikasynyň hamyrmaýasynda mynasyplyk bardy. Ol «Men mynasyplygy öňe tutýan!» diýipdi. Maksady – adamlara goldanyp, ýurdy we döwleti zamanabaplaşdyrmakdy. A indi? Jemagatlar gullarynyň ukypsyzlygynyň üstüni müň dürli hilegärlikler, pyrryldaklar bilen örtýär.

Näme bolsa meniň eziz ülkäme bolýar...

Soner YALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 10.08.2022 ý. Publisistika